

Búcsú a FID-től

Szabó Ervintől Káplány Gézáig át Lázár Péterig – hogy csak a már eltávozottak közül említsünk néhányat – a magyar könyvtárosok és dokumentációs, információs szakemberek hosszú sora idejét és szellemi erejét nem kímélve fáradozott egy nagy múltú szervezetben a szakma fejlődéséért és a nemzetközi szellemi együttműködésért. A régi keretek most összeomlóban vannak.

Fennállásának 106. évében megszűnőben van a könyvtáros, dokumentációs és információs szakma legrégebb nemzetközi szervezete. *Henri Lafontaine* ügyvéd és politikus, a belga szenátus tagja, a nagy filantróp, számos nemzetközi szervezet alapítója leghosszabb életű „gyermeké” távozik az élő szervezetek sorából.

A *Nemzetközi Bibliográfiai Intézet (IBB)* néven Belgiumban bejegyzett, de története nagyobb részében hollandiai székhellyel működő szervezet sorsa nem alakult szerencsésen. Az első világháborút átélte, főttkára, *Paul Otlet* aktivitásának köszönhetően, aki Lafontaine munkatársa volt, és annak halála után is gondozta a szellemi örökséget. Amikor az IBB egykori brüsszeli épületében jártam, bizony a beázott helyiségek és minden más is a szegénységről árulkodott. Itt működött a szervezet satnya, helyszíni utódát, a *Mundaneumot* Otlet egykori munkatársa, *Georges Lorphèvre*, aki megpróbálta fizikailag is átmenteni a hagyatékot; őrizte a milliányi katalóguscédulát, amelyet a századfordulótól összegyűjtöttek.

A később nevét megváltoztató és Hágába áttelepült *Nemzetközi Dokumentációs Szövetséget* már *Donker Duyvis* holland főttkár irányította. Az ígéretes fellendülést a második világháború akasztotta meg. Duyvisnak 1945 után sikerült a háború utáni nehéz helyzetben is újjáéleszteni a szervezetet. Ezután valódi fellendülési szakasz következett be, amely a kilencvenes évekig tartott. A holland kormány jóvoltából a FID saját székhellyel rendelkezett. Tevékenysége csúcán hetven nemzeti tagja és sok egyéni tagja is volt. Elnökei sorában tudhatta *Alexander Kinget*, a Római Klub jeles tagját. Szervezeti megerősödése a hatvanas-hetvenes években következett be. Ezt szilárdította meg *Helmut Arntz* professzor, a legaktívabb elnök, akinek a vezénylete alatt nemcsak a szervezeti

megerősödés, hanem a pénzügyi stabilitás is jellemezte a szövetséget. A nyolcvanas évekre még futotta a korábbi lendületből, de a kilencvenes éveket már a lassú hanyatlás jellemezte.

A hatvanas években erőteljesebbé vált három évtizedes fejlődés jórészt a kelet–nyugati kapcsolatok ápolásának volt tulajdonítható. A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség, majd új nevén a *Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség* hervadhatatlan érdemeket szerzett azzal, hogy olyan időben volt kapcsolatteremtő fórum, amikor a világot a kettéosztottság jellemezte. Jelentős súlyt képviselt a latin-amerikai térségben, amely *Ricardo A. Gietz* személyében elnököt is adott, Indiában, és hosszú időn át élvezte a japán támogatást is. Valójában nem volt olyan földrész, ahol a FID nem rendelkezett legalább néhány nemzeti taggal. Ambivalensen viszonyult a szervezethez a hatvanas évektől a hetvenes évek elejéig még aktív Egyesült Államok. Ennek két oka is volt. Az egyik politikai: az amerikaiak túl súlyosnak érezték a szovjet szerepet, ugyanakkor nem értették, hogy az általuk egyébként hosszú ideig politikai okok és pazarlás miatt mellőzött UNESCO miért nem egyesíti a három rokon szervezetet, a FID-et, az IFLA-t és az ICA-t, azaz a dokumentátorok, a könyvtárosok és a levéltárosok nemzetközi szervezeteit. Ez a viszsztatartottság a nyolcvanas évek második felére enyhült, de nem szűnt meg teljesen. Az Európai Unió megalakulása a sorozatos bővülések után szintén hozzájárult a FID szerepének viszonylagossá tételéhez. A nagyobb nyugat-európai országok közül Franciaország a második világháború után már alig játszott szerepet a FID-ben; Németországról már szoltunk – jelentősége 1992-ig vitathatatlan volt. Anglia, amely 1980 után fontos szerepet játszott, már csak a fenntartáshoz szükséges energiát volt képes biztosítani, bár kiváló személyiségű elnököt adott *Michael Hill* személyében.

Hollandia sokáig bábáskodott a szervezet felett, nem annyira a befolyás, mint inkább a finanszírozás terén. Amikor a FID már képtelen volt saját iroda fenntartására, helyet biztosítottak számára a Királyi Könyvtárban, ott, ahol egyébként az IFLA-nak is, méghozzá azonos emeleten.

A FID funkcióit sokáig sikeresen töltötte be. Ezek közé tartozott a nemzetközi kapcsolatok ápolása. Azoknak, akik munkájában részt vettek, a szervezet keretében és azon kívül rengeteg jó intézményi és személyi kapcsolata alakult ki még távoli földrészekben is. A multilaterális együttműködés számos bilaterális kapcsolat forrása volt, és ezekből sok baráti kapcsolat is szövődött. Jelen sorok írója – a volt FID tiszteleti tagja – 1974-ben a budapesti IV. Közgazdász Világkongresszus alkalmából rendezett könyvkiállítás megszervezése során egyébként aligha lett volna képes Európa legnagyobb társadalomtudományi könyvtáraitól biztosítás nélkül kikölcsönözni a közgazdaság-tudomány alapműveinek első kiadásait, köztük könyvritkaságokat is. Területi és szakmai bizottságai útján szintén összehozta a sokrétű tevékenységben közreműködőket szűkebb szakmai érdeklődésük terén is.

Majd kétévenkénti konferenciái a szakma fejlődésének hű tükkrét tartották a résztvevők elé. Számos kezdeményezés színhelyei voltak, és sajátos helyzeteket is kialakítottak. Az 1968-as moszkvai kongresszus a csehszlovákiai bevonulás utáni napokban kezdődött volna. Ez elleni tiltakozásul amerikai kezdeményezésre, amelyet sok nyugat-európai ország is támogatott, a kongresszust lefújták, illetve a mégis résztvevők gyűlését illegitimnek nyilvánították. Emiatt Hágában, a FID székhelyén pótkongresszusra került sor. Az 1972-es budapesti kongresszuson, amelyet a magyar szervezőbizottság kezdeményezésére az IFLA-kongresszussal szinte egy időben tartott a FID – egyébként akkor kellett volna megnyílnia a Széchényi Könyvtár várbeli épületének –, egyszerre két teljesen különböző forrásból, nevezetesen az USA-beli FID-alelnök és az NDK delegációjának egyik tagja részéről hangzott el javaslat a társadalomtudományi információ és dokumentáció fontosságának szervezeti megjelenítéséről. 1990-ben az amerikai résztvevők az USA Külügyminisztériumának külön engedélyével juthattak csak el a havannai kongresszusra. Az 1982-es hongkongi kongresszusra a kormányzó előzetes ígérete ellenére sem kaptak vízumot az egykori szocialista országokból részt venni szándékozók. A FID utólag erőlyesen tiltakozott a brit kormánynál.

A FID jelentős kiadványokkal gazdagította a szakmai irodalmat. Folyóirata egy időben három nyelven, angolul, oroszul és spanyolul jelent meg. Konferenciái anyagát is megjelentette olyan rangos kiadóknál, mint a North Holland, illetve az Elsevier, és számos monografikus művet is közrebocsátott.

A vég kezdete

A FID volt az örököse az Otlet-hagyaték legértékesebb részének, az *Egyetemes Tizedes Osztályozás*nak. De az egyes nemzeti kiadókkal a szigorodó pénzügyi feltételek között a harmincas években kötött altruista megállapodások és a súlyos anyagi veszteségek miatt a 80-as években arra kényszerült, hogy lemondjon az ETO szellemi tulajdonjogáról, és azt egy konzorciumra ruházza át. Ezzel egy közel százéves hagyomány szakadt meg, és utólagos bölcsességgel megállapítható: ez volt a vég kezdete. A FID elvesztette azt az egyedi produktumát, amelynek nevezetességét leginkább köszönhette.

Végül is sorsát egy sajátos ellentmondás pecsételte meg. A FID sokáig bábáskodott a dokumentáció technikai fejlődése és specializációja felett. A szerteágazó tevékenységeknek azonban nem volt képes valódi otthont nyújtani. Túlságosan hierarchikus, lassan reagáló szervezete, a vezetők általában idős életkora arra készítette a fiatal szakmákat, hogy létrehozzák saját szervezeteiket. Ezt a folyamatot erősítette a számítógépek mind erőteljesebb térhódítása. Ezzel a fejlődéssel, bár jelentőségét felismerte, a FID valójában nem tudott lépést tartani. Ezt vált bukásának legfőbb forrásává. Másodlagosan közrejátszottak benne a fenti, már említett tényezők is. Megint csak utólagosan megállapítható, hogy a túlnyomó részben közszolgálati funkciójú nemzeti tagok nem voltak képesek sem kapcsolatot teremteni, sem lépést tartani az információs technológiai ipar és az információs üzlet fejlődésével. Voltak rá kísérletek, mint például egy nagy, tradicionális funkciójú finn vállalat információs fősztályvezetőjének elnökké választása (*Ritva Launo* személyében), az amerikaiak nagyobb szerephez juttatása, vagy a tokiói deklaráció az információs szupersztrádáról, az internetről és a globális információs szövetségről, amely a nemzetközi, nem kormányközi szervezetek stratégiai partneri viszonyának körvonalait vázolta fel az információ korának körülményei között. Csatlakoztak hozzá üzleti vállalkozások is. Mindezek azonban nem jártak a kívánt eredménnyel. A FID

óvatosságát sokan tunyaságnak, kritikai elemzéseit pedig konzervativizmusnak tartották.

1980-tól állandóan napirenden volt a szervezet megújítása. Erre azonban az egymást követő vezetőségek nem voltak képesek. A nemzeti tagságon alapuló és idejét múlt szervezeti rendszer elkésett megújítása nem sikerült, mint ahogy nem vezettek eredményre az IFLA-val való egyesülésre vonatkozó megbeszélések sem. A szövetség 2000 végi rendkívüli lisszaboni közgyűlésén a jelenlévők a FID által megtestesített szellemi vagyoni elmúlását fájlalták, s utolsó reménysugárnak a regionális együttműködés különböző formáinak fenntartását látták. A szervezet elhantolásánál a kanadai elnök és az angol kincstárnok működnek közre.

A FID és Magyarország

A kapcsolatok az előző századfordulóra nyúlnak vissza. *Mandelló Gyula*, a Magyar Közgazdasági Társaság főtákarja az IBB-vel való kapcsolat keretében elvállalta a *Bibliographia Universalis Oeconomicae* szerkesztését, amelynek első számai 1902-ben jelentek meg. A kezdeményezést később a németek vették át, és még a legutóbbi időkig is – bár különböző neveken és összeállítók révén – megjelent.

A második korszak a harmincas évekre esik, amikor *Káplány Géza*, a Technológiai Könyvtár igazgatója (ez volt az OMIKK elődje) részt vett a nemzetközi dokumentációs konferencián. Az ETO magyarországi elterjedésének előfutára a Dewey Osztályozást elsőnek a Budapesti Kereskedelmi Kamara könyvtárában meghonosító *Szabó Ervin*, a könyvtár vezetője volt. Ezt a rendszert vitte át a Fővárosi Könyvtárba is. Szabó levelezésben állt Otlet-val. A Kamara Dewey-katalógusa a II. világháború után a Közgazdaság-tudományi Egyetem Könyvtárába került. Az ETO ügyét felkarolta a *Magyar Racionalizálási Bizottság* elnöke, *Kelemen Móric* is.

Hazánk formálisan 1948-ban lett a FID tagja, amikor *Lázár Péter* vezetésével megalakult a rövid életű Országos Dokumentációs Központ. Lázár élete végéig hű maradt a FID-hez és az ETO-hoz is. Munkájában elsősorban *Jánszky Lajos*, az ETO vonatkozásában *Veredy Gyula* és *Babiczký Béla* voltak a segítségére. Lázár töltötte be a legmagasabb tisztséget a FID-ben, amit magyar elért: alelnök volt. Itthon a FID Lázár nyugdíjba vonulásával tért vesztett. Az „abgang” nem volt csúnya. 1985-ben a FID megalakulásának 90. évfordulója alkalmából rendezett ülésen a FID elnökével és főtákarával, a Művelődésügyi Minisztérium pedig államtitkári szinten képviseltette magát.

Az OMIKK szerepét átvéve az OSZK nem utolsósorban *Hegedűs Péter* főigazgató-helyettes jóvoltából az utolsó percig kitartott a FID mellett. A süllyedő hajóra küldött utolsó üzenetet együtt írtuk.

A már említett kongresszuson kívül Magyarország számtalan egyéb FID-rendezvénynek adott otthont. A hatvanas évektől több tucat szakértőnk működött a különböző bizottságokban. Külföldön élő magyarok is jelentős szerepet töltek be a szervezet életében. Az amerikai magyaroknak számottevő szerepük volt az USA visszatérésében a FID tagjai közé.

***

Tragikus firtora a sorsnak, hogy a FID akkor szűnik meg, amikor Henri Lafontaine álma, vagyis a világ összes tudásának egyetlen helyről való elérhetősége, amiért a 19. és a 20. század fordulóján heroikus, de hiábavaló erőfeszítéseket tettek, kezelhető valósággá válik. Nem vesztett időszerűségéből a másik nagy gondolat, eme tudás rendszerezésének eszméje sem.

Beérkezett: 2001. II. 14-én.

TMT-példányok ingyen!

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* régebbi évfolyamainak egyes számaiból (1976–1999-ig) megmaradt példányokat tud nyújtani a szerkesztőség, hogy előfizetőink esetleg hiányzó példányukat pótolhassák, és így egyes köteteket teljessé tehessek.

Az igényelt példányok a szerkesztőségben (OMIKK, Múzeum u. 17. félemelet 54.) vehetők át: hétfőn és csütörtökön 9–11 óráig. Érdeklődni a megjelölt időben telefonon (486-4175) lehet.

Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok Bizottsága könyvtárpályázatot hirdet

A pályázat célja

A pályázat célja a hazai felsőoktatási és akadémiai kutatóintézeti hálózatban kutatók, oktatók, hallgatók részére a legfontosabb kutatási területek nemzetközi szintű műveléséhez elengedhetetlenül szükséges információk biztosításához való hozzájárulás.

A fenti cél elérése érdekében az OTKA Bizottság 200 millió Ft összegben, 2001. évi felhasználással kívánja támogatni az elektronikus adathordozókon, illetve hálózaton elérhető

- adatbázisok és
- „full text” folyóiratok (adatállományok) közös beszerzését.

Pályázati feltételek

Pályázhatnak az alapkutatással foglalkozó felsőoktatási intézmények központi könyvtárai, a Magyar Tudományos Akadémia intézményhálózatához tartozó könyvtárak és országos közgyűjtemények könyvtárai, amelyek az egyetemi és akadémiai szférával dokumentáltan, érdemben együttműködnek.

A pályázható összeg minimális értéke 3 millió Ft, maximális értéke 25 millió Ft.

A pályázónak kötelezettséget kell vállalnia az adatállományok megfelelő szerverekre való telepítésére, a jogosultságot elnyert felhasználókhöz jogtisztan formában történő eljuttatására. A fenti cél érdekében a beszerzendő adatállományok szolgáltatóitól a kívánt mértékű hozzáférést szerződésben kell kikötni. A pályázóknak a pályázatban meg kell nevezni a részt vevő intézmények azon egységeit és könyvtárait, amelyek érdekeltek a megpályázott adatállomány felhasználásában. Meg kell adniuk a jogosultságot elnyerő terminálok minimális számát és helyét. A pályázó vállalja, hogy a szolgáltatás a felhasználók számára ingyenes lesz. Minden adatbázis beszerzése csak egy – lehetőleg országos – konzorcium számára támogatható.

Kizárólag olyan közös pályázatok nyújthatók be, amelyekben a résztvevők együttműködési szándékukat írásban rögzítették. A pályázatok elbírálásánál elsőbbséget élveznek:

- az országos felsőoktatási, akadémiai szféra számára hozzáférést, illetve
- saját erőforrásokat is biztosító pályázatok; valamint
- a már évek óta hatékonyan működő konzorciumok.

A pályázathoz kötelezően mellékelni kell a beadás időpontjában érvényes, az adott konzorciumra vonatkozó árajánlatot és az együttműködési szándéknyilatkozatot. A pályázati úrlapon nyilatkozni kell, hogy a pályázó intézménye az adatállomány fogadásához szükséges hardverrel rendelkezik.

A pályázat benyújtása

A pályázatot 5 példányban kell eljuttatni az OTKA Irodába **kizárólag postán keresztül, legkésőbb 2001. május 15-i** postabélyegzővel feladva, minden más pályázati és egyéb anyagtól elkülönítve, külön borítékban. (Levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 289 Csomagcím: 1087 Bp., Könyves Kálmán krt. 48–52.) A borítékra kérjük ráírni: **OTKA Könyvtárpályázat**. Pályázati úrlap az OTKA Irodán és a nagyobb kutatóhelyeken szerzhető be, valamint az OTKA honlapjáról (www.otka.hu) letölthető. A határidőn túl érkező, valamint formailag nem megfelelő, hiányos pályázatok bírálata nem kerül sor. A pályázatok elfogadásáról az OTKA Bizottság Könyvtárbizottsága 2001. június végéig dönt.

Budapest, 2001. február

Lipták András
az OTKA Bizottság Elnöke